

הרהור
לשבת
1/2

נספח ד

מקורות ללימוד

יסוד סובייקטיבי [שתלוי בנקודת מבט אישית] וקהילתי מובהק. אין בהלכה ניסיון להכתיב לקהילה מהם בגדים נאים. העיקר שיהיה אוכל מיוחד לשבת ובגדים חגיגיים. הסובייקטיביות והכלליות שבהגדרת העונג והכבוד, יכולים להיות רלוונטיים במיוחד לחברה הישראלית המסורתית והחילונית של ימינו, המחפשת את האפשרות לקחת חלק בעיצוב אופייה של השבת.

העונג והכבוד יכולים לבוא לידי ביטוי בהתנהגויות חומריות, המעניקות תחושה של איכות חיים בשבת. אוכל טוב, בילוי זוגי או משפחתי, בגד נאה, שולחן עם מפה לבנה, בית נקי – כל אלה ואחרים יוצרים יום שונה.

השילוב של ארבעת היסודות הוא לטעמי הברקה תרבותית שבה טמון סוד השבת וקסמה. כך בונים יום מיוחד שישרוד אלפי שנים. במקום לנטוש את השבת או להעמיד אותה במרכז המאבק שבין מחזיקי דגל הליברליזם [הדוגלים בחירות אישית] למחזיקי דגל הדתיות האורתודוקסית, אפשר להיכנס לדיאלוג עומק עם יסודות השבת שמציע הרמב"ם ולבנות שבת ישראלית משותפת ומקסימה המבוססת על זכור, שמור, עונג וכבוד.

ה"שמור" האישי הבסיסי ביותר הוא לחדול מעבודת היוםמום בשבת... ניתן פשוט לחיות את פשט הדברים – לא ללכת לעבודה בשבת, לא להשלים את מלאכת אמצע השבוע בשבת בבית... פינוי מרחב שבועי מעיסוקים אלה מאפשר ליום זה להפוך לפנינה מיוחדת שמחכים לה בשמחה כל השבוע. ה"זכור" כאמור מתייחס לפן הטקסי כמו קבלת השבת.

לא פחות מה"זכור" וה"שמור" חשובים ה"עונג" וה"כבוד". אפשר להגדיר מאכלים מיוחדים וטעימים במיוחד שבמסורת הביתית יהיו מאכלים של שבת. אפשר לנקות את הבית ולסדרו, לערוך את השולחן עם מפה לבנה ואולי סימני חגיגות נוספים, להתקלח בשני שליש היום במקום בתחילתו ו/או בסופו, לא לוותר על סעודה משפחתית רגועה ורחוקה מטלפונים חכמים, ללבוש בגדים נקיים ויפים, לצאת לטיולים משפחתיים ועוד. העיקר להעניק ליום זה ארומה מיוחדת עדי כדי תחושה שדרך החומר אנחנו מתענגים על הרוח. "אֶז תִּתְעַנֵּג עַל ה'".

שבת ציבורית בישראל – התפישה של ביאליק

ביאליק סבר שהשבת היא יסוד היסודות של התרבות היהודית. הוא אמר: "אם בעשרת הדברות' מקופלת כל התורה הרי בשבת אולי גלומות ומקופלות כל עשרת הדברות".¹

¹ ביאליק, "על אוהל שם ועונג שבת", דברים שבעל פה ב, עמ' קס-קסג.

1 שבת ישראלית לאור ארבעת יסודות השבת | בעקבות ליאור טל שדה

בואי כלה

ביטוי מתוך הפיוט "לכה דודי" שכתב הרב שלמה הלוי אלקבץ, ממקובלי צפת. נהוג לשיר אותו בקבלות שבת, כהזמנה לשבת שתיכנס.

מפה לבנה. בית נקי. ריחות תבשילים נישאים באוויר. ילדים מלאי ציפייה לקראת הרגע שבו סבא עושה קידוש. אין גן מחר. אין עבודה. אולי נלך לפארק? אולי לספארי? מחר המשרד הממוזג יוחלף בטבע. **בואי כלה.**

השבת היא יום מיוחד בביתן של רוב המשפחות היהודיות בישראל – חילוניות, מסורתיות ודתיות. כל אחת ושבתה. מה מחבר בין השבתות הללו? כיצד צריכה להיראות הפרהסיה [הציבוריות] הישראלית בשבת, ובאיזו מידה נכון שיתערב המחוקק בעיצובה?

ביסודה של תפיסת היהדות כתרבות מונחת הקריאה להיכנס לדיאלוג עם התרבות היהודית, לקיים שיח ומפגש שבו אני "יוצא/ת" מעצמי כדי לפגוש באחר/ת, ומאפשר/ת לדעות ותפיסות אחרות לגעת בי.

ארבעת יסודות השבת – זכור, שמור, עונג, כבוד

הרמב"ם הדגיש ארבעה יסודות ביחסו לשבת: **זְכוֹר, שְׁמוֹר, עֲוֹנָג וְעִנְיָג.**

לפי המסורת היהודית:

"זְכוֹר" הוא היסוד הטקסי בשבת, והוא כולל למשל את טקסי הדלקת הנרות, קבלת השבת, הקידוש בערב ובבוקר ואף את ההבדלה בסופו של יום השבת. הקדושה מתבטאת בשאיפת האדם לנוח לרגע מניסיונו האינסופי לשלוט בקיום... קדושה נובעת מהכרעותיהם של אנשים להתייחס לדבר כקדוש. כך, לדוגמה, כשאני "מקדיש" שעתיים בשבוע להתנדבות, הרי אני מייחד אותן וקובע לעצמי כללים לגבי מה מותר ומה אסור לעשות בהן.

"שְׁמוֹר" הוא יסוד הפסקת העבודה בשבת. הסיבות המרכזיות הן חברתיות, ובראשן הדאגה למנוחה של האנשים המוחלשים בחברה. דאגה זו נקשרת לסיפור היציאה מעבדות מצרים. היסודות של "עונג" ו"כבוד" נלמדים מדברי הנביא ישעיהו: "וְקִרְאתָ לַשֶּׁבֶת עֲנָג לְקֹדֶשׁ ה' מְכַבֵּד". (ישעיהו נ"ח, יג).

העונג בא לידי ביטוי לא רק במושגים רוחניים אלא גם באוכל, מנוחה, משחק וכדומה. הכבוד בא לידי ביטוי לא רק בתפילה אלא גם בבגדים נאים, בית נקי, לימוד משותף וכדומה.

חשוב לשים לב לכך שאופני היישום של העונג והכבוד ניתנים לפרשנויות רבות, ויש בהם

- שמונו משפט שעורר בכמ'ן מחשבה ביחס לשבת בפרהסיה [ציבוריות] הישראלית. נסחו שאלה שניתן לשאול בעקבותיו.
- אילו עקרונות מבין הארבעה: זכור, שמור, כבוד ועונג נוכחים ומשפיעים יותר על אופי השבת שלכם? כיצד?
- מה ההבדל המרכזי בין שמור וזכור לבין כבוד ועונג? מדוע דווקא בעקרונות הכבוד והעונג טמון המפתח לעיצוב אופייה של השבת הישראלית המודרנית? ממה נובע הפוטנציאל שלהם לפי המחבר? מה דעתכם?
- טל שדה מדבר על הצורך ב"יישום יצירתי של טקסי זכירת השבת, אירועי עונג ומתן כבוד". מה כוונתו? אילו "יישומים יצירתיים" לציון שבת במרחב הציבורי הישראלי אתם/ן מכירים/ות מניסיונכם? מה עמדתכם/ן ביחס לצורך שהוא מתאר?
- "לא נכון לפרש וליישם את ארבעת יסודות השבת בצורה זהה בכל עיר, מושב וקהילה. טוב לאילן שענפיו מרובים וטוב לשבת שפרשנויותיה ודרכי יישומה שונים" – מהם היתרונות של מגוון פרשנויות ויישומים לשבת הישראלית? מה המחירים או החסרונות של מגוון כזה? אילו אתגרים עלולים לעלות כשחיים ופועלים יחד בקהילות או קבוצות עם אמונות וצרכים מעורבים? (למשל בזמן שירות צבאי משותף)

2 שבת, קהילה ויצירה | אילנה עב"ו גולן

בליל שבת אנו שרים את הפיוט האהוב "לְכָה דוֹדִי". שלמה הלוי כתב "פְּנֵי שַׁבָּת נִקְבְּלָה" ולא "אקבלה". הבחירה לכתוב על קבלת השבת בגוף ראשון רבים - 'אנחנו', אינה מקרית. שכן כדי להרגיש את השבת במלוא הווייתה מתבקש היחיד למצוא לו קהילה. תהא זו קהילת משפחתו, או קהילת חבריו או הקהילה הגיאוגרפית של מקום מגוריו, או כל קהילה אשר יבחר. כי הקהילה היא זאת המעניקה לשבת עומק. אין האדם נח לעצמו וסועד בעצמו, אלא עושה זאת בחברת אנשים אשר ביחד שובתים מכל מלאכה, אשר ביחד סועדים, אשר ביחד יוצרים ומעניקים לשבת את הייחודיות שלה. זאת הסיבה בעיני להתקבצות של יהודים רבים בארץ ובעולם לקבל את השבת. תרמילאים בהודו או בדרום אמריקה מוצאים יהודים נוספים לסעודת השבת; יש ארגונים חברתיים שונים המוצאים ומחברים משפחות ואנשים בודדים במיוחד לשבת ולימים טובים, ואפילו אפליקציות אשר נועדו לסייע ליחידים להתחבר לשולחן השבת כשהם רחוקים מקהילתם. כל אלו קמו מתוך ההבנה שלשבת יש ערך קהילתי חשוב ולא רק שבת מנוחה.

(מתוך: סידור חלוצי - חוברת למנחה, המדרשה באורנים - החלון)

ביאליק הבין שלא די בצד "השמור" הפסיבי של השבת, בשאלה מה לא לעשות. בהשפעת מושג 'עונג השבת' החז"ל הקים ביאליק את עונג השבת התל אביבי - מקום שבו נפגשים אנשים בשבת, שומעים הרצאות מפי מגוון מרצים ומפי ביאליק עצמו, פוצחים בניגון, אוכלים משהו ומתענגים. פרויקט זה של ביאליק הצליח כל כך, עד שלא ניתן היה למצוא אולם בתל אביב שיכיל את כמות האנשים הגדולה שביקשה להשתתף בו.

אני מקבל השראה רבה מאהבתו העזה של ביאליק לשבת ומהקפדתו על שמירת צביון השבת, מבלי שהיה נאמן לכל פרטי הלכות שמירת השבת. זו דוגמה מרתקת למימוש תפיסת היהדות כתרבות ולקיום שיח עם המקורות.

השבת בפרהסיה הישראלית בימינו - הצעה מחודשת

העיקרון המנחה צריך להיות - "גזע" משותף ו"פירות" רבים ומגוונים. אני מציע שהנשמה והלב, או אם תרצו גזע העץ, יהיו בנייתה של שבת המבטאת את ארבעת יסודות השבת הקדומים - זכור, שמור, עונג וכבוד. שבת אינה כִּימֵי החול, ונכון שתהווה יסוד תרבותי חשוב ומרכזי בחיינו הפרטיים והציבוריים. טוב שהדבר יבוא לידי ביטוי, כאמור, לא רק באכיפה של איסור מסחר, אלא גם ביישום יצירתי של טקסי זכירת השבת, אירועי עונג ומתן כבוד. עם זאת, לא נכון לפרש וליישם את ארבעת יסודות השבת בצורה זהה בכל עיר, מושב וקהילה. טוב לאילן שענפיו מרובים וטוב לשבת שפרשנויותיה ודרכי יישומה שונים. עלינו להתחשב בכך שאנשים שונים מחזיקים בעמדות שונות, ושאופני שמירת השבת ודרכי עינוגה משתנים בין אוכלוסיות בישראל. את ההכרעות ברוב סוגיות הפרהסיה בשבת נכון להשאיר לשלטון המקומי ולחברה האזרחית.

(עיבוד צוות מכון שיטים לדבריו של טל שדה, מתוך ספרו 'מה למעלה מה למטה', הוצאת כרמל, 2022)

